

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ  
Τακτικού καθηγητοῦ  
τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας

## ΕΚ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

### Ο ΟΜΗΡΟΣ

Εἰς τὸ βιβλίον μου «Βυζαντινὴ Ἐπιστολογραφία»<sup>3</sup>, 1969/1970, ἐξήτασα τὰς ἀναφορὰς τῶν βυζαντινῶν ἐπιστολογράφων εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς, τόσον μόνον ὅσον νὰ δείξω ὅτι οὗτοι πολλάκις ἀναφέρονται εἰς συγκεκριμένους συγγραφεῖς τοῦ Κλασσικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸν Ἡσίοδον, τοὺς τραγικοὺς π.χ. καὶ φυσικὰ τὸν Ὅμηρον. Τὸ νὰ θελήσῃ τις σήμερον νὰ συναγάγῃ ὅλα τὰ χωρία εἰς τὰ ὁποῖα ἑκατοντάδες βυζαντινῶν ἐπιστολογράφων ἐπικαλοῦνται τὴν ὁμηρικὴν μυθολογίαν, τὰ πρόσωπα τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας ἢ ἀπλῶς μόνον τὰ χωρία τοῦ Ὀμήρου θὰ ἦτο ἔργον δυσχερέστατον καὶ ἐν πολλοῖς, νομίζω, ἀνωφελές. Διότι ἅπαξ ἐμορφώθῃ τις εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔμαθεν ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν του ἢ τὸ σχολεῖον του τὰ Ἑπὶ καὶ ἐνετύπωσεν εἰς τὴν μνήμην του τὰ τε πρόσωπα, τὰ γεγονότα καὶ πολλὰς λέξεις ἢ φράσεις ἢ στίχους τοῦ Ποιητοῦ. Τοῦτο ἄλλωστε συνέβαινε καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος μας, ὁπότε ἐνεφανίσθησαν ἢ διεκοινώθησαν αἱ μεταφράσεις τοῦ Ὀμήρου εἰς τὴν Νεοελληνικὴν (Πάλλη, Ἐφταλιώτη, Πολυλᾶ, Καζαντζάκη καὶ εἰ τιнос ἄλλου). Διὰ τοῦτο θ' ἄρκεσθῶ τὸ μὲν ν' ἀντλήσω τὸ ὕλικόν μου ἀπὸ εἰκοσάδα μόνον βυζαντινῶν ἐπιστολογράφων, πατέρων, ὡς ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, κοσμικῶν, ὡς Ἰουλιανός ὁ Παραβάτης ἢ ὁ Δημήτριος Κυδώνης, ἢ καὶ ὀρθοδόξων πολιτικῶν καὶ στρατηγῶν, ὡς ὁ Νικηφόρος Οὐρανός, ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφραστής, φιλοσόφων καὶ ἐπιστημόνων, ὡς ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, ὁ Νικηφόρος Γρηγοράς, ἱερωμένων, ὡς ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ὁ Μανουὴλ Καλέκας, ὁ Βησσαρίων, καὶ γραμματικῶν, ὡς ὁ Ἰωάννης Τζέτζης καὶ ὁ Θεόδωρος Γαζής. Καὶ τούτων ὅμως ἐγένετο ἐπιλογὴ τῶν χωρίων, παρατιθεμένων μόνον τῶν χαρακτηριστικωτέρων. Αἱ δὲ παραπομπαὶ ἐγένοντο κατὰ τὰς τελευταίας ἐκδόσεις, τὰς σημειωθείσας ἤδη εἰς τὴν «Βυζαντινὴν Ἐπιστολογραφίαν» μου, πλὴν τῶν

εἰς τὰς Ἐπιστολάς Μιχαὴλ Ψελλοῦ (ὅπου παραπέμπω εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Κ. Ν. Σάθα).

Γενικῶς παρατηρῶ ἐνταῦθα ὅτι οἱ ἐξ ἔθνικων Πατέρες καὶ ἱεράρχαι, ὡς οἱ δύο Γρηγόριοι, ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Συνέσιος Κυρήνης, φυσικὸν εἶναι νὰ εἶναι οἰκεῖοι πρὸς τὸν Ὅμηρον, τούτου μὴ ἰσχύοντος περὶ τοῦ ἄλλως σημαντικοῦ ὡς ἐπιστολογράφου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Φυσικὸν ἀκόμη εἶναι νὰ κατέχη τὸν Ὅμηρον, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, Ἰωάννης ὁ Τζέτζης, μεταφέρων πολλοὺς στίχους εἰς τὰς ἐπιστολάς του ἐκ τῶν ἐπῶν. Πρόχειρον εἶχον τὸν Ὅμηρον καὶ οἱ μετὰ τὸν Ψελλὸν λόγιοι οἱ ὑποστάντες τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀναγεννήσεως τῶν Γραμμάτων ἐν Βυζαντίῳ, ὡς ὁ Γρηγοράς καὶ ὁ Κυδώνης, οἱ ἀντιησυχασταί. Κατ' ἀρχὰς φαίνεται περίεργον πῶς σιωπᾶται ὁ Ὅμηρος εἰς τὰς ἐπιστολάς σοφωτάτου ἀνδρὸς οἷος ὁ πατριάρχης Φώτιος, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο μένει ἀνεξήγητον, δοθέντος ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαὶ (τοῦλάχιστον αἱ πλεῖσται) εἶναι νομοκανονικοῦ καὶ δογματικοῦ χαρακτῆρος, κάθε ἄλλο παρὰ ἡ ἰδιωτικὴ τοῦ μεγάλου πατριάρχου ἀλληλογραφία, ὡς συμβαίνει μὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς Ἐπιστολογράφους. Ἄλλωστε οὐδὲ εἰς τὴν Μυριόβιβλον ὁ Φώτιος ἀνεφέρθη εἰς ποιητὴν ὅπως οὐδὲ τὸν Ὅμηρον οὐδὲ τὸν Ἡσίοδον οὐδ' αὐτοὺς τοὺς διδασκαλικώτατους τραγικοὺς.

Τέλος πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι καὶ πρὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ τῶν σπουδασάντων ἐν Ἀθήναις εἰς μὴ Χριστιανικὰς Σχολάς, οἱ ἐπιστολογράφοι ἀνεφέροντο εἰς τὰ ἔπη, ὥστε οἱ ἡμέτεροι δὲν ἐπρωτοτύπησαν κατὰ τοῦτο<sup>1</sup>. Τὸ θέμα εἶναι ὅτι εὗρισκον, πιστοὶ δογματικῶς αὐτοὶ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἀρχαίας θρησκείας (Ἑλληνισμοῦ!) ἐποικοδομητικὰ στοιχεῖα εἰς τὸν Ποιητὴν τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, ἠθικῆς φύσεως, ἐπόμενοι δὲ τῇ θεωρίᾳ τῆς συμπτώσεως τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὸ ὥραϊον, καὶ παραδείγματα ἀξιωματικῶν τῆς φυσικῆς ὠραιότητος παρ' Ὁμήρου.

## I

1. Μέγας εἶναι ὁ θαυμασμὸς τῶν Βυζαντινῶν ἐπιστολογράφων διὰ τὸν Ὅμηρον καὶ τὰ ἔπη. Κατ' ἐξοχὴν οὗτος εἶναι ὁ *Ποιητής*: Ὁ Ποιητὴς διὰ τὸν Μιχαὴλ Ψελλόν, ἐπιστ. 188 (Σάθας 479 - 480). *Ποιητὴν* τὸν λέγει ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, Β', σ. 229,25 (Λάμπρος). Ὁ Ποιητὴς εἶναι καὶ διὰ τὸν Θεόδωρον Β' Λάσκαριν, ἐπιστ. 51,1 (Festa). *Σοφός* εἶναι ἀκόμη καὶ *σοφώτατος* ὁ Ὅμηρος: *Καὶ ἦν ἄρα σοφός Ὅμηρος*

1. Πρβλ. τὴν σημαντικὴν ἐπιστολὴν ζ' τοῦ Διογένης, παρὰ Hercher, Epistolographi Graeci, σσ. 236 - 237, ὅπου καὶ τέσσαρες στίχοι, ὧν δύο Ὁμήρου, ρ 197 - 198

ἐκεῖνος καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρωπείων γνώσιν εὖ μάλα τὴν διάνοιαν ἐγγεγνυασμένος... Μάξιμος Πλανούδης, ἐπιστ. Ζ', σ. 115,34-35 (Treu). — Κατὰ τὸν σοφώτατον Ὅμηρον... Θεόδωρος Λάσκαρις, ἐπιστ. CCXVII, 273,61 (Festa).

Ἐπηνέθη τὸ βραχυλόγον τοῦ κειμένου του : Καὶ βραχυλογώτατον Ὅμηρον λέγω... Γρηγόριος Ναξιανζηνός, ἐπιστ. LIV, I, σ. 70 (Gallay).

Ἐξήρθη ἀπὸ ἠθικῆς ἐπόψεως ἡ στάσις τοῦ Ὁμήρου ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κατὰ τῆς ἀδικίας : Τὸν Ποιητὴν δὲ παραστήσομαι πρῶτον, ὃς πολλαχού μὲν τὰ ἔπη κοσμεῖ τῷ τοιοῦτῳ σχήματι (= τῆς ἀγαθότητος), μᾶλλον δὲ τοὺς διαφανεστέρους τῶν ἡρώων σεμνύνει διὰ τῶν οὕτω σχηματιζομένων ἐπῶν, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ παρατάξει τῆς συμβολῆς οὕτω γράφων : οἱ μὲν ἐκήρυσσον... Μιχαήλ Χωνιάτης, ἐπιστ. ργ', Β', σσ. 229,25 - 230,10 (Λάμπρος). Φιλόσοφον περὶ τὰ ἄδyla ἔκρινον αὐτόν : Καὶ Ὅμηρος [v 103 - 112], ποιητὴς ὢν καὶ ἐπὶ παραπετάσματι περὶ τῶν ἀδῆλων φιλοσοφῶν, τὴν γένεσιν τῶν ψυχῶν ὑπὸ τὸ ἐν Ἰθάκῃ ἄντρον ποιεῖται, ἐνθα οἱ περιμῆκεις ἱστοὶ καὶ τῶν νυμφῶν αἱ τὰ ἀλιπόρφυρα ὑφαίνονσαι φάρεα· αἰνίττεται γὰρ ἐντεῦθεν ὁ Ποιητὴς τὰς μὲν ψυχὰς τῷ ὀνόματι τῶν Νυμφῶν, τὰ δὲ σώματα τοῖς ἀλιπορφύροις εἶμασιν. Ὁ γάρ τοι ἑλληνικὸς λόγος πάντων μὲν τῶν ὄντων καὶ γινομένων αἰτιᾶται τὸν δημιουργόν, πορρώτατον δὲ τοῦτον τιθέμενος αἴτιον, τὰς ἐγγυτέρας αἰτίας ζητεῖ· ὅθεν νοῦν μὲν ἄλλοθεν προσεχῶς γεννᾷ, τοῦτον δὲ ποιητὴν (τὸν νοῦν) ἐφίστησι τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ψυχὴν δημιουργόν τῶν σωμάτων. Αὕτη ροὺν (sc. ἡ ψυχὴ) ἐστὶν ἡ Νύμφη τῷ Ποιητῇ (= Ὁμήρῳ) ἢ τοὺς πορφυροῦς χιτῶνας ὑφαίνουσα, Μιχαήλ Ψελλός, ἐπιστ. 188 (Σάθας, σσ. 479 - 480).

Ἀληθὴ ποιητὴν θεωρεῖ ὁ φιλόσοφος τὸν Ὅμηρον, γράφων Ἰωάννη τῷ Ξιφιλίνῳ : Εἰ μὲν οὖν ἐκφύγοιμι τὰς Σειρήνας, πόρρωθεν ἀποπλεύσας καὶ διελάσας, πέρας τοῦτο εὐδαιμονίας οἰήσομαι· εἰ δὲ μή, μέχοι τινὸς καθεδοῦμαι παραβύσας τὰ ὅτα κηρῷ, ἵνα μὴ τοῦ μέλους ἀκούω· οὐ γὰρ ψεύδεται Ὅμηρος αἰνιττόμενος, ἀλλ' ὥς ἀληθῶς τοῖς μουσικοῖς θελήττοις κατέχουσιν ἡμᾶς καὶ προσαπολλύουσιν, Μιχαήλ Ψελλός, ἐπιστ. 37 (Σάθας, σ. 271). Τὴν δὲ Μοῦσαν τοῦ Ὁμήρου ἐκ θεῶν οὖσαν σεμνοὺς λόγους εἰποῦσαν ἐθεώρουν καὶ οὐδέποτε πρὸς κακίαν ἀλλὰ πρὸς ἡρωικά ἔργα ὁδηγοῦσαν : Μοῦσαισι γὰρ ἢ Ὁμηρικῇ θεῶν Μοῦσα μιχθεῖσα, οὐποτ' εἶπεν αἰσχρὸν ἔπος, ἀλλ' οὐδὲ τέλος κακίας ἐτέλεσεν ἔργον ἐν φιλοσοφίας λόγῳ ποτέ! Ἀλλ' ἀνδρῶν ἡρώοκλεῶν ἔργα ἐξυμνεῖ ὀλυμπιακά, ἐν ὅσῃ παροτρύνουσα, ὥς εἰκός, εἰς τὸν ἴσον ζῆλον πολλοὺς, Θεόδωρος Λάσκαρις, ἐπιστ. LI, σ. 73, 19 - 22 (Festa). Καὶ ἐπάγεται ὁ φιλόσοφος βασιλεὺς τῆς Νικαίας : ἀρετὴ γὰρ ὑμνουμένη καὶ πρὸς ἐπίδοσιν αὖξει, καὶ ζηλοτυποῦσι διὰ ταῦτα ταύτην πολλοὶ (αὐτόθι, 73, 22 - 24), προβάλλων τὰ ἔπη ὥς διδάσκαλον ἀρετῆς, καθὼς γέμοντα παραδειγμάτων ἡρωισμοῦ καὶ μεγαλοφροσύνης.

Τοῦτο ἐρμηνεύει καὶ διατὶ ἐδιδάσκοντο οἱ βυζαντινόπαιδες τὸν Ὅμηρον, οὐχὶ διὰ μόνην τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν αἰσθητικὴν τῶν ἐπῶν ἀξίαν.

Μολονότι δὲν ἀναφέρεται ἐντὸς ἐπιστολογραφικοῦ κειμένου, ἀλλ' εἰς τὰς Χιλιάδας τοῦ Ἰω. Τζέτζου, ἀντιγράφω ἐδῶ τοὺς στίχους τοῦ πικροτάτου τούτου ἐπιστολογράφου καὶ βιβλιογράφου, ἐξ ὧν φαίνεται ὁ μέγας θαυμασμός αὐτοῦ πρὸς τὸν Ποιητὴν :

*Ὅμηρον ἔχρῃν τοῦ θεοῦ τὰς δυνάμεις  
τιμὰς παρ' ἡμῖν εἰσδέχεσθαι τῷ βίῳ.  
Καὶ γὰρ θανὼν ζῇ καὶ λαλεῖ τεθαμμένους.  
Ὅσα δ' ἐπωφέλῃσε τῷ παντὶ βίῳ  
(οὐκ) ἂν διαγράψει σύμπαντα λόγος!*

(Epistulae, Pressel, σ. 142).

2. Ὅμηρος, ὡς εἰκός, λέγεται ἐκτὸς τοῦ Ποιητοῦ καὶ τὸ ὁμηρικὸν κείμενον, δι' ὃ χρησιμοποιοῦνται αἱ ἐξῆς φράσεις : Ὅμηρος ἔφη (φησὶν), Ὅμηρῳ συγχρόσμαι, πειθόμενος Ὅμηρῳ, κατὰ τὸν Ὅμηρον, παρ' Ὅμηρῳ, ἐξ Ὅμηρου, ὡς Ὅμηρος λέγει κ.ἄ. : Ὁ φησιν Ὅμηρος, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ἐπιστ. XXX, Lettres I, σ. 38. — Ἀλλ' ὁ περὶ τῆς Ἐριδος Ὅμηρος ἔφη, Δημήτριος Κυδωνής, ἐπιστ. 320, 16 - 17 (Loenertz II, σ. 249). — Πάλιν γὰρ Ὅμηρῳ συγχρόσμαι, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ἐπιστ. CX, Lettres II, σ. 81. — Ἐδει σε... πειθόμενον Ὅμηρῳ, Δημήτριος Κυδωνής, ἐπιστ. 350, 8 - 9 (Loenertz II, σ. 289). — Κατὰ τὸν σὸν Ὅμηρον, Γρηγόριος Νύσσης, ἐπιστ. XXVII (Pasquali). — Κατὰ τὸν σὸν (τοῦ Λιβανίου σοφιστοῦ!) Ὅμηρον, Μέγας Βασίλειος, ἐπιστ. CCCXLVIII, Lettres III, σ. 214. — Καὶ τὸ καθ' Ὅμηρον, ἀλλήλους αἰδεῖσθαι κατὰ κρατερὰς ὑσμίνας, Μανουὴλ Καλέκας, ἐπιστ. 13, 41 - 42 (Loenertz, σ. 185). — Ἀλλὰ φάρμακον τῆς... λύπης ἐπιζητῶν ἀλεξίκακον, οὐχὶ τὸ τῆς Ἑλένης παρ' Ὅμηρῳ πάλαι μυθολογούμενον (δ 420 - 422), Συμεὼν Μεταφραστής, EB, σ. 110, 22 - 24. — Ὡς καὶ παρ' Ὅμηρῳ οἱ δαιτυμόνες σιγῇ τῶν καθαροφδοσύντων ἀκούουσι, Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἐπιστ. ρα', Β', σ. 212, 15 - 16 (Λάμπρος. Πρβλ. αὐτόθι, σ. 212, 27, σ. 215, 4 καὶ σ. 223, 15). — Ὡς Ὅμηρος λέγει, τῆς μὲν φύσεως αὐτὸν ἔπεινω, τῆς γνώμης δ' οὐκ ἄγαμαι, Ἰουλιανός, ἐπιστ. λγ', EG σ. 355.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἐπιστολογράφοι γνωρίζουν τὰ ἔπη καὶ διακρίνουν αὐτὰ εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, κατὰ τὰς ἀναφοράς των εἰς τὸν Ποιητὴν : Οὐκ ἔχω οἶον σὺ χροῖζεις, τὴν Ἰλιάδα, Γρηγόριος Ναζιανζηνός (Φιλαγρίῳ αἰτοῦντι χειρόγραφον), ἐπιστ. XXXI, Lettres I, σ. 39. — Μῦθον ἐνόμιζον τέως τὰ τοῦ Ὅμηρου, ὅτε ἐπῆεν αὐτοῦ τὸ ἔτερον μέρος τῆς ποιήσεως, ἐν ᾧ τὰ Ὀδυσσεύς πάθῃ μεταδιδάσκει, Μέ-

γας Βασίλειος, ἐπιστ. CXLVII, Lettres II, σ. 68. — Τὸν Ποιητὴν παραστήσομαι πρῶτον δὲ πολλαχοῦ μὲν τὰ ἔπη κοσμεῖ τοιοῦτόν σχήματι... οὕτω σχηματιζομένων ἐπὶ ὧν, Μιχαήλ Χωνιάτης, ἐπιστ. Β', 229, 25-26 καὶ 230,2 (Λάμπρος). Οὐδαμοῦ οἱ Βυζαντινοὶ ἐπιστολογράφοι διέκρινον ἕτερον ποιητὴν τῆς Ὀδυσσεΐας τοῦ τῆς Ἰλιάδος.

Διὰ τῆς περιφράσεως Ὀμηρικῇ Μοῦσα δηλοῦται καὶ ὁ Ποιητὴς καὶ τὸ κείμενον τῶν ἐπῶν: *Εἴπερ καὶ τῇ Ὀμηρικῇ Μοῦσῃ τὰ πρωτεῖα δωρήσεται...*, Θεόδωρος Λάσκαρις, ἐπιστ. LI, σ. 73,17-18 (Festa). — *Οὕτω γὰρ καὶ ἡ Ὀμηρικῇ Μοῦσῃ πεπεύχεται*, Ὁ αὐτός, αὐτόθι, σ. 73, 10-11.

*Νύμφαι - Ὀμηρίδαι*: Ἀλλ' οὐδ' αἱ μακρόβιοι *Νύμφαι*, εἰ δεῖ πιστεῦναι Πλάτωνι, δι' ἃς τὸ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν τῷ τοῦ ἀνθρώπου ὄρω προστίθεται, διαδόσιμον ἔσχον τὴν γνώσιν ἐτέροις σοφοῖς ὁμιλήσασαι, ἀλλ' Ὀμηρίδας ὅ φασιν αὐτοφνεῖς αὐτὰς γεγενῆσθαι, Μιχ. Ψελλός, Ἀπολογητικοὶ λόγοι, σ. 189 (Σάθας).

Τέλος διὰ τοῦ ὅρου Ὀμηρος ἐδηλοῦτο τὸ χειρόγραφον τῶν ὅλων ἐπῶν ἢ ἑκατέρου τῶν ἐπῶν: ...ἐπικαθεύδειν Ὀμῆρῳ ὑπὸ κεφαλὴν κειμένῳ ἐκάστοτε, Μιχαήλ Χωνιάτης, ἐπιστ. ρיא', Β', σ. 220,6-7 (Λάμπρος). Πρβλ. Ὀμηρον, Ὁ αὐτός, αὐτόθι, σ. 219,19 καὶ: *Τέλειον Ὀμηρον* (= πλήρες χειρόγραφον), Ὁ αὐτός, αὐτόθι, σ. 219,26. *Γραφὰς Ὀμηρικὰς* καλεῖ τὸ κείμενον τοῦ Ποιητοῦ ὁ Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. η' (Pressel, σ. 10).

## II

Ἰδωμεν τώρα τὰς μνείας τῶν Ὀμηρικῶν προσώπων καὶ τόπων, βασιλέων, ἡρώων, τῆς Ἰθάκης, τῶν μνηστήρων, τῆς Πηνελόπης, τοῦ Τηλεμάχου, ἔτι δὲ καὶ μάντεων (Κάλχας), τοῦ Θερσίτου, καὶ πρωτίστως τοῦ Ὀδυσσέως, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν προσώπων πρὸς ἃ ἐσχέτισθη.

### α') Ἰθάκη

*Γείτονες ἡμῖν εἰσὶν οἷους Ὀδυσσεὺς μετὰ τὴν Ἰθάκην τὸ πηδάλιον ἔχων ἐξήτει, μῆνιν Ποσειδῶνος ἐκ τοῦ χρησμοῦ παραιτούμενος, οἱ οὐκ ἴασιν θάλασσαν ἀνέρες, οὐδέ θ' ἄλῃσι μεμιγμένον εἶδαρ ἔδουσιν*, Σύνεσιος Κυρῆνης, ἐπιστ. ρμη', EG σ. 731. — *Ἡμεῖς δὲ εἴσομεν τὴν τραχεῖαν Ἰθάκην, οὐ λίθοις τοσοῦτον ὅσον τοῖς ἥθεσι τῶν οἰκητόρων τραχνομένην ἐν ἡ πολλοὶ οἱ μνηστήρες*, Γρηγόριος Νύσσης, ἐπιστ. XI (Pasquali, 42, 8-9). — *Ἡμῖν δὲ ἐπιτρέβονται οἱ ὄμοι καὶ οὐδέ τοῦ καπνοῦ τῆς Ἰθάκης ἐξεστι μετασχεῖν*, Δημ. Κυδώνης, ἐπιστ. 50,7-8 (Loenertz, I, σ. 84). — *Καὶ οἶσθα τὸν ἐπιθυμοῦντα τοῦ καπνοῦ τῆς Ἰθάκης...*, Ὁ αὐτός, ἐπιστ. 238,38 (αὐτόθι, II, σ. 140).

β') Ὀδυσσεύς, Πηνελόπη, Λαέρτης

Ὁ Λαέρτορ τοῦ παῖς ὁ πολύμητις Ὀδυσσεύς, Συνέσιος Κυρρήνης, ἐπιστ. ρνή', EG 738. — Ὡς γὰρ πάλοι γυμνωθεὶς ῥακῶν πολύμητις Ὀδυσσεὺς καὶ τοῖς μνηστήροισι τίς ὢν ἐλάνθανε πτωχεύον ἐξέφηνεν, ὥσπερ καὶ μικρῷ πρότερον τὸν ἐπὶ τῷ Οὔτιδι κεκρυμμένον τῷ Κόκλωπι κατεμήνυσεν, Μιχαήλ Χωνιάτης, Β', σ. 296,21 - 24 (Λάμπρος). — Κακῶς ἀναλύνον τὰ καταποθέντα καὶ ῥᾶον, ὅπερ ἡ ὁμηρικὴ Πηνελόπη τὸν μέγαν ἰστόν, Ὁ αὐτός, αὐτόθι, σ. 207, 4 - 5. — Ὅτε τὴν μακρὰν ἐκείνην ὥσπερ Ὀδυσσεὺς ἐπλανώμεθα πλάνην, Δημ. Κυδωνίης, ἐπιστ. 106,8 - 9 (Loenertz, I, 143). — Καὶ οἷον Πηνελόπης ἰστόν ὑφαίνειν, Μανουὴλ Καλέκας, ἐπιστ. 7,33 - 34 (Loenertz, σ. 177). — Ἀνὴρ γὰρ οὗτος τῇ μὲν λόγων πειθοῖ παρενεγκών Ὀδυσσεύς, Βησσαρίων, III, 417,32 (Mohler).

γ') Ἀχιλλεὺς - Πάτροκλος

Εἰ δὲ θανόντων περ καταλήθοντ' εἰν αἶδαο,  
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ κεῖθι φίλον μεμνήσομ' ἐταίρων.

Ὁμῆρῳ μὲν ἐποιήθησαν οἱ στίχοι, ὁ δὲ νοῦς αὐτῶν οὐκ οἶδα εἰ Ἀχιλλεὺς περὶ Πάτροκλον μᾶλλον ἄξιος, Συνέσιος Κυρρήνης, ἐπιστ. ρκγ', EG σ. 713. — Εἰ μὴ σπεύσεις ἐπὶ τὴν σκηνὴν εἰσάγειν τὸν Ἀχιλλεὺς καὶ ἀφοπλίζειν, ἀλλ' ἔῃς ἐπὶ τοῦ πεδίου θεῖν Τρώων κεραῖζοντα φάλαγγας, Μάξιμος Πλανοῦδης, ἐπιστ. ριη', σ. 165,32 - 34 (Treu). — Καὶ καλῶς, ὥς ἔοικε, φησὶ καὶ ὁ τοῦ Ὁμήρου Ἀχιλλεὺς λέγων, ὥς βοῦλοιτ' ἂν μᾶλλον ξῆν ἐπὶ γῆς δουλεύον ἀνθρώπῳ τινὶ καὶ τῶν φανωτάτων τὴν τύχην ἢ ἀποθανόντων βασιλεύειν τῶν κατοικομένων ἀπάντων ἐν Αἶδον (λ 489 - 491), Θεόδωρος Γαζής παρὰ Mohler III, σ. 581,11 - 13.

δ') Ἀγαμέμνων

...νόμιζε ῥήτορα νῦν παρῆναι τῷ βασιλεῖ οἷον Ἀγαμέμνων ἔχων Νέστορος οὐκ ἂν ἐδεήθη, Δημήτριος Κυδωνίης, ἐπιστ. 106,18 - 19 (Loenertz I, σ. 143). — Ὁ μὲν Ποιητὴς τὰ δῶρα οὐ δεκτὰ τῷ Ἀγαμέμνονι ἱστορεῖ τοῦ Χρύσου καὶ ἱερέως (πρβλ. Α 11 κέξ.), Θεόδωρος Λάσκαρις, ἐπιστ. 51,1 (Festa, σ. 72).

ε') Νέστωρ

Νέστορος οὐκ ἂν ἐδεήθη, Δημήτριος Κυδωνίης, ἐπιστ. 106, 19 (Loenertz I, σ. 143). — Πάντα δὲ Νέστορα λῆρον ἀποφηνάμενος τῇ μελιρρότῳ φωνῇ, Βησσαρίων III, σ. 417, 33 (Mohler).

## ς') Κάλχας

Ὁ Κάλχαντι δίδωσιν Ὅμηρος «οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος», τοῦτο καὶ αὐτῇ πρὸς ἡμᾶς, παρασχούσα, Μανουήλ Καλέκας, ἐπιστ. 5,24-26 (Loenertz, σ. 174).

## ζ') Αἴας (Τελαμώνιος)

Ἐμὲ... τὸ ὁμηρικὸν ἔθραττεν ἐκεῖνο, μὴ ἄρα ἀληθὲς εἴη τὸν καθ' ὅδατος θάνατον ὀλεθρον εἶναι καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς. Λέγει γὰρ ἔστιν ὅπου τῶν ἐπῶν Αἴας δ' ἐξαπλόωλεν ἐπεὶ πῖεν ἄλμυρον ὕδωρ (δ 511), Συνέσιος Κυρήνης, ἐπιστ. δ', ΕΓ σ. 654. — Οἷά ποτε ἐληρώδει καὶ Αἴας ἐκεῖνος ὀπηρῖνα τοῦ πλοίου ὁραγέντος ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ μᾶς σανίδος ἀφάμενος ἀσυνῆς ἐτηρήθη καὶ ἐπὶ πέτραις ἔστη (δ 499 ἐξ.), Ἰωάννης Ἀπόκαυκος (Τωμαδάκης, Σύλλαβος, σ. 454,41-43).

## η') Ἀλκίνοος

Ὡστε οὐκ εἰς ἑαυτὸν μόνον, ὥς ὁ Ἀλκίνοος τοῦ Ὀδυσσέως, ἀλλ' εἰς πάντα μου τὸν βίον ἐδξαίμην ἄν σου ἀκούειν, Μέγας Βασίλειος, ἐπιστ. LXXIV, Lettres I, σ. 173.

## θ') Θερσίτης

Πεισθεὶς τοῦ αἰσχους αἰσχίον εἶναι Θερσίτη, εἰ καλὸς εἶναι κατὰ τὸν Πηλέως ἐξαπατῶτο... Διμήτριος Κυδωνίας, ἐπιστ. 315,14-15 (Loenertz II, σ. 242).

## ι') Εὐφορβος

Παραμφερῆς φντῶ νεαρῶ ὁποῖω περ Ὅμηρος εἰκάζει τὸν Εὐφορβοῦ, Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. ρζ' (Pressel, σ. 96). [Πρβλ. Ρ 53-60].

## ια') Σειρήνες

Ὁ μὲν οὖν Ὀδυσσεύς, ἵνα μὴ ὕψ' ἡδονῆς διαφθαρείη, τὴν Σειρήνων ἀκτὴν δεδεμένος παρήμειβεν, Συνέσιος Κυρήνης, ἐπιστ. λβ', ΕΓ σ. 654. — Εἰ μὲν οὖν ἐκφύγοιμι τὰς Σειρήνας, πόρρωθεν ἀποπλεύσας καὶ διελάσας, πέρας τοῦτο εὐδαιμονίας οὐήσομαι, εἰ δὲ μή, μέχρ' ἵνός καθεδούμαι παραβύσας τὰ ὅτα κηρῶ, ἵνα μὴ τοῦ μέλους ἀκούω· οὐ γὰρ φεύδεται Ὅμηρος αἰνιττόμενος, ἀλλ' ὥς ἀληθῶς τοῖς μουσικοῖς θελγῆτραις κατέχουσιν ἡμᾶς καὶ προσαπολλύνουσιν, Μιχαήλ Ψελλός, ἐπιστ. 37 (Σάθας, σ. 271). — Ἐγὼ μὲν γραφαῖς ὁμηρικαῖς ἐντυγχάνων, γλυκυτότῳ μοι τεκνίον Ἀνδρόνικε, μύθους ὄντως ἡρώδη λωτόν τε τὸν θρυλλούμενον καὶ Σειρήνας ἐκεῖνας καὶ πολυδάμνεια φάρμακα... Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. η' (Pressel, σσ. 10-11).

— Ὡς νομίζεσθαι σε... ἄλλον Σειρήνων σκόπελον, Μιχαήλ Χωνιάτης, ἐπιστ. ρ', Β', σ. 171, 12 - 15 (Λάμπρος). — Ὡς ὁ Ὀδυσσεύς ποτε τὰς ἀκοὰς τῶν ἐταίρων, ὅτε Σειρήνας παρέπλεε, μένω... ὡς ἐκεῖνοι κωφὸς (πρβλ. μ 39 - 54), Ἰωάννης Ἀπόκαυκος (Τωμαδάκης, Σύλλαβος, σ. 448, 11 - 13.) — Ὁρῶντι καὶ τῶν Σειρήνων ἀκούοντι πάντα εὐτυχῇ, Δημήτριος Κυδωνής, ἐπιστ. 10,6 (Loenertz I, σ. 36). — Καὶ λέγοντος τῶν Σειρήνων ἀκοῦσαι, Ὁ αὐτός, ἐπιστ. 17,42 (αὐτόθι, I, σ. 47). — Μὴ γὰρ οἶον μικρόν τι τὴν σὴν ἡμῖν εἶναι γλῶτταν, ἣν ἀντὶ Σειρήνων εἶχομεν, Ὁ αὐτός, ἐπιστ. 106, 7 - 9 (αὐτόθι, I, σ. 143). — Μήτε δυνάμην κηρῶ τὰ ὅτα φραζάμενος τὰς τῆς πατρίδος παραπλεῦσαι Σειρήνας, Ὁ αὐτός, ἐπιστ. 237, 33 - 34 (αὐτόθι, II, σ. 139).

#### ιβ') Κύκλωψ

Καὶ ὡς ἐκεῖνος ὑπὸ τὸν Οὔτιν τὸν Ὀδυσσεά ἐκρυπεν... Μιχαήλ Χωνιάτης, ἐπιστ. ρβ', Β', σ. 189, 16 - 17 (Λάμπρος). — Τὸν ἐπὶ τῷ Οὔτιδι κεκοιμημένον τῷ Κύκλωπι κατεμήνυσεν, Ὁ αὐτός, ἐπιστ. ρμζ', Β', σ. 296, 23 - 24. — Καὶ τοὺς παρ' αὐτῇ καταλύοντας ὥσπερ ὁ Κύκλωψ τοὺς διόντας ξενίζειν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ὕμνουμένην αὐτῆς ὁμότητα τετήρηκε καὶ ὕμιν, Δημήτριος Κυδωνής, ἐπιστ. 387, 8 - 9 (Loenertz II, σ. 337).

#### ιγ') Σκύλλα, Λαιστρυγόνες

Ὀὐ πρὸς ἄνδρας χαρίεντας ἀλλὰ πρὸς Λαιστρυγόνας καὶ Κύκλωπας... Συνέσιος Κυρήνης, ἐπιστ. ρλζ', EG σ. 722. — Μεθον ἐνόμζον τέως τὰ τοῦ Ὀμήρου, ὅτε ἐπῆειν αὐτοῦ τὸ ἕτερον μέρος τῆς ποιήσεως, ἐν ᾧ τὰ Ὀδυσσεῶς πάθη μεταδιδάσκει... Καὶ ταῦτα πέπονθε (Μάξιμος) Λαιστρυγόνας τάχα πον ἐφ' ἑαυτὸν παροξύνας καὶ Σκύλλῃ περιπεσών, Μέγας Βασίλειος, ἐπιστ. CXLVII, Lettres, II, σ. 68. — Καὶ νῦν τῇ Σκύλλῃ συμπλακεῖς οὐχ ὁρῶ τὸν λιμένα, Δημήτριος Κυδωνής, ἐπιστ. 18, 8 - 9 (Loenertz I, σ. 47).

#### ιδ') Καλυψώ

Καὶ τὴν Καλυψοῦς νῆσον, ἣν διὰ πασῶν πλέον Ὅμηρος εἰς κάλλος θανμάσας φαίνεται, Μέγας Βασίλειος, ἐπιστ. XIV, Lettres, I, σ. 43.

### III

#### Η ΕΝΤΑΞΙΣ ΤΟΥ ΟΜΗΡΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΙΚΟΝ

Αὕτη γίνεται τριπλῶς εἴτε μεταφερομένων αὐτουσίων τμημάτων ὁμηρικῶν στίχων, ἢ ἐνὸς ἀκεραίου ἢ καὶ πλειόνων στίχων, εἴτε προσαρμο-

ζομένου τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου πρὸς τὸ τοῦ ἐπιστολογράφου συντακτικῶς ἢ μεταβαλλομένου κατὰ τὴν περίστασιν. Προσεπάθησα νὰ ἐξακριβώσω τὰ testimonia τῶν χωρίων, καὶ ὅπου ταῦτα δὲν ἐσημειώθησαν ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐκδόσεων.

### 1. Τμήματα στίχων

Αὐτὰρ ἔμοιγε κατεκλάσθη φίλον ἦτορ, Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ἐπιστ. 12, Lettres, σ. 37,6 (πρβλ. δ 481). — Οὐνεκά μοι ἰέναι ἐπῆει δολιχὴν ὁδὸν ἀργαλέην τε. Λόχμη γὰρ ἐνετύχομεν πάνν δασεία καὶ ἀνωμάλῳ... Ὁ αὐτός, αὐτόθι, σ. 37,8-9 (πρβλ. δ 393: οἰχομένοιο σέθεν δολιχὴν ὁδὸν ἀργαλέην τε). — Ἥδον δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν ὡν οἷον κλέος ἀκούομεν οὐδὲ τοι ἴδμεν, Ὁ αὐτός, αὐτόθι, σ. 37, 20-21 (πρβλ. θ 73: Μοῦσ'... ἀειδέμεναι κλέα ἀνδρῶν, Β 486: Ἡμεῖς δὲ κλέος οἷον ἀκούομεν οὐδὲ τι ἴδμεν).

### 2. Στίχοι ἀκέραιοι

Κὰν τοῖς ὕπνοις δὲ αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπήν ὁμαδὸν τ' ἀνθρώπων, Νικηφόρος Οὐρανός, ΕΒ, σ. 246, 28-29 (πρβλ. Κ 13).

Ἀλλὰ παλινζοῖαν Ὅμηρος οὐκ ἠπίστατο πάρες οὖν ἐκείνιν δοξάζειν τὰ δοξαζόμενα τοῖς ἔπεσι λέγοντα:

Ἀνδρὸς δὲ ψυχὴ πάλιν ἔλθειν οὔτε λειστή,

οὐθ' ἔλετή, ἐπεὶ ἄρ κεν ἀμείψεται ἔρκος ὀδόντων (Ι 408-409),

Ἰω. Τζέτζης, ἐπιστ. λη' (Pressel, σσ. 33-34).

### 3. Στίχοι προσαρμοζόμενοι καὶ μεταβαλλόμενοι

α') Τρίτον μοι τουτὶ βέλος ἐῖσομαι αἶ κε τύχοιμι, Νικηφόρος Οὐρανός, ΕΒ, σ. 239,1 (πρβλ. χ 7: (σκοπὸν δ' ἄλλον) εἴσομαι αἶ κε τύχοιμι).

β') Ἦρον γὰρ ἄν Ὅμηρον, ὁ δ' ἔφρασέ σοι, ὅπως πόλεως ἀλούσης ἄνδρας μὲν κτείνουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει, παῖδας δ' ἄλλοι ἄγονσι βαθυζώνους τε γυναῖκας,

Μάξιμος Πλανούδης, ἐπιστ. ξθ', σ. 87, 20-23 (Treu) (πρβλ. Ι 593-594).

γ') Νῦξ παρῆν ἐπὶ τούτοις

δόσετο γὰρ ἠέλιος, σκιάωντό τε πᾶσαι ἀγναιί,

ἡ δὲ σελήνη ἀπῆν,

Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ἐπιστ. 12, Lettres, σ. 35, 21-24 (πρβλ. β 388: δόσετό τ' ἠέλιος σκιάωντό τε πᾶσαι ἀγναιί).

δ') Εἰς ὄρος ἢ εἰς κῆμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης "Ὅμηρος ἀποδιοπομπεῖται τὰ ἐκ φιλονεικίας κακά, Συνέσιος Κυρήνης, ἐπιστ. ριζ', EG σ. 710.

#### 4. Λέξεις σπάνιαι, γλωσσικοὶ τύποι κλπ.

##### α') Κυδιάνειρα (Δ 225)

Ἡ διὰ τῶν κνῶν καὶ τῶν ἵππων θήρα, ἣν οὐκ οἶδα πῶς οὐ προσεῖπεν "Ὅμηρος κυδιάνειραν οὐδὲ ἀριπρεπείας ἔφη τοὺς ἄνδρας ἐν αὐτῇ γίγνεσθαι, Συνέσιος Κυρήνης, ἐπιστ. ρμζ', EG σ. 732.

##### β') Ὀμηλική ἐρατεινή (Γ 175)

Καὶ πάντα μ' ἀθρόως ὑπεισηλθε τά ποτε τερπνά, αἱ πόλεις, αἱ διατριβαί, ἡ τράπεζα, ἡ πενία, τὰ τῆς ἐρατεινῆς Ὀμηλικῆς, ὁ φησιν "Ὅμηρος, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ἐπιστ. XXX, Lettres I, 38. — Οὔτε ὁ φησιν "Ὅμηρος Ὀμηλικῆ ἐρατεινῇ, Ὁ αὐτός, ἐπιστ. CCXXX, αὐτόθι, II, 121. Ἐν Γ 175 (Ἑλένη πρὸς Πρίαμον: ... λιποῦσα) παῖδά τε τηλυγέτην καὶ Ὀμηλικὴν ἐρατεινήν.

##### γ') Μάλα πῶς με καθίκεο (Ξ 104)

Ὡ Ὀδυσσεῦ, μάλα πῶς με καθίκεο, σταγειρισμὸν ὀνειδίζων, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ἐπιστ. CXC, Lettres II, 80. Ἐν Ξ 104-105 ὁμιλεῖ ὁ Ἀγαμέμνων: Ὡ Ὀδυσσεῦ, μάλα πῶς με καθίκεο θυμὸν ἐνιπῇ | ἀργαλήν.

##### δ') Οὐ τι καθ' ἡμέτερόν γε νόον (Ι 108)

Οὐ τι καθ' ἡμέτερόν γε νόον, μὴ τοῦθ' ὑπολάβης, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ἐπιστ. CXC, Lettres II, 80. Ἐν Ι 107-108 (... ἔβης κλισήθεν ἀπούρας) οὐ τι καθ' ἡμέτερόν γε νόον.

##### ε') Δολιχόσκιος (Γ 346 κ.ά., ὅπου λέγεται ἐπὶ δόρατος!)

Πάντας ἐνμήξεις καὶ κατὰ τὸν σὸν Ὅμηρον δολιχοσκίους (στρωτήρας δοκούς), Γρηγόριος Νύσσης, ἐπιστ. XXVII (Pasquali).

##### ς') Ἄλλ' ἄγε δὴ μετάβηθι καὶ... ἄεισον (θ 492)

Ἐξ Ὅμηρον δὲ τὸ προοίμιον: Ἄλλ' ἄγε δὴ μετάβηθι καὶ τὸν ἔσω (ἔσο editor) κόσμον ἄεισον τὴν ἄστεγον σκέπην καὶ ἄθρον, τὴν ἄπυρον ἐστίαν καὶ ἄκαπνον, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ἐπιστ. V, Lettres I, 5-6. Ἐν θ 422-493 ὁμιλεῖ ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸς τὸν Δημό-

δοκον: ἀλλ' ἄγε δὴ μετάβηθι καὶ ἵππον κόσμον ἄεισον | δουρατέον, τὸν  
Ἐπειὸς ἐποίησε σὺν Ἀθήρῃ...

## 5. Παροιμιώδεις καὶ κοινοὶ τόποι

### α') Γενεῆφιν ὀπλότατος (I 58)

Πάλιν οὖν Ὀμήρῳ χρηστέον, ὅς ποὺ φησιν ἄρχε, σὺ γὰρ γενεῆφι  
νεώτερος (Φ 439), Συνέσιος Κυρήνης, ἐπιστ. ριζ', EG, σ.  
710. — Ἔδει σε, βέλτιστε, πειθόμενον Ὀμήρῳ, πρὸς με γραμμάτων ἄρχειν,  
γενεῆφι νεώτερον ὄντα, Δημήτριος Κυδωνῆς, ἐπιστ. 350,  
8-9 (Loenertz, II, σ. 289).

### β') Πολλῶν ἀνθρώπων ἶδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνων (α 3)

...εἰ μέγα πρὸς μαρτυρίαν παιδείσεως τὸ πολλῶν ἀνθρώπων  
ἰδεῖν ἄστεα καὶ νοῦν γνῶναι, τοῦτο, οἶμαι, δι' ὀλίγον χαρί-  
ζεσθαι τὴν σὴν ὀμίλιαν, Μέγας Βασίλειος, ἐπιστ. 23, Lettres I, σ.  
172. — Εἰ τῆς Ὀδυσσεύς πλάνης κέρδος ἔφησεν Ὀμηρος πολλῶν ἀν-  
θρώπων ἰδεῖν τε ἄστεα καὶ νόον γνῶναι, Συνέσιος  
Κυρήνης, ἐπιστ. ρλζ', EG σ. 722.

### γ') Ἐρκος ὀδόντων (I 409)

Ἰλεὼς σοι Θεὸς εἴη, τί τοῦτο ἐλάλησας; ποῖόν σε ἔπος φύγεν  
ἔρκος ὀδόντων; Μάξιμος Πλανοῦδης, ἐπιστ. ἡθ', σ. 129,  
28-29 (Treu).

### δ') Ὀπποῖον κ' εἴπησθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαιο (Y 250)

Ὀπποῖόν κ' εἴπησθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαιο,  
καθάπερ ρεύματος ἀντιστρέφοντος, Γρηγόριος Ναξιανζηνός,  
ἐπιστ. CXC, Lettres II, σ. 81.

### ε') Καπνὸν ἀποθρῶσκοντα... ἥς γαίης (α 58-59)

Καὶ ἐρασθεῖς ὡς Ὀδυσσεὺς πεποιῆται τῆς ἐνεγκαμένης καὶ καπνὸν  
ἀποθρῶσκοντα θεάσασθαι, Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἐπιστ. ἡε',  
τ. Β', σ. 153, 18-19 (Λάμπρος). — Τὸν τῆς Ἰθάκης καπνὸν ἀνακαλον-  
μένους, Δημήτριος Κυδωνῆς, ἐπιστ. 342, 51 (Loenertz, II, σ. 279).

### ς') Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδὴ (A 249)

Αἴτιον δὲ ἀμφοῖν ἡ μέλιτος γλυκίων ῥέουσα τῆς σῆς  
ὀμιλίας αὐδὴ, Δημήτριος Κυδωνῆς, ἐπιστ. 375, 4-5 (Loe-  
nertz, II, σ. 323).

ζ') **Οὐρεά τε σκίοεντα θάλασσά τε ἡχέεσσα** (Α 157)

Οὔτε χρόνος οὐτ' ἡχέεσσα θάλασσα ὀρεά τε σκίο-  
εντα τοῦ φιλεῖν τὸν τοιοῦτον ἀπειργεῖ, Μανουὴλ Καλέκας, ἐπιστ.  
44, 12 - 13 (Loenertz, σ. 229).

η') **Κάν Ἄιδου τοῦ φίλου μεμνήσομαι** (Χ 389 - 390)

Μνήμης δ' ἔνεκα καὶ τοῦ στήλην ἀνεγνέσθαι σοι παρ' ἐμοὶ τὸ Ὀμή-  
ρειον οὐκ ἂν ἀμάρτοιμι κανησάμενος, ὥς ἄρα καὶ Ἄιδου τοῦ φί-  
λου μεμνήσομαι, Βησσαρίων, ἐπιστ. 2 (Mohler, III, σ. 419,  
29 - 31).

θ') **Λωτὸς** (ι 94)

Οὐχ ὅπως τὸν ὁμηρικὸν λωτόν, Μέγας Βασίλειος, ἐπιστ.  
27, Lettres II, σ. 120. — Καὶ τοῦ παρ' Ὀμήρῳ λωτοῦ, Δημήτριος  
Κυδωνῆς, ἐπιστ. 18, 11 (Loenertz, I, σ. 647).

ι') **Κύων Ὀδυσσέως** (ρ 292 κέξ.)

Καὶ οἶσθα τὸν ἐπιθυμοῦντα... καὶ τῆς ὑλακῆς τοῦ συντρόφου κυνός,  
Δημήτριος Κυδωνῆς, ἐπιστ. 242, 51 (Loenertz, II, σ. 279).

ια') **Ἰστὸς Πηνελόπης** (β 94)

Πρβλ. Πηνελόπη.

**6. Χρήσις εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων ὁμηρικῶν**

α') **Ὅρος Νήριτον** (ι 21 - 22)

Ὅρος ἀμφιλαφές τε καὶ λάσιον... δρυσὶν ἀπανταχόθεν κατάκοσμον,  
ἄξιον Ὀμήρου τινὸς ἐπιτυχεῖν ἐπαινέτον μᾶλλον ἢ τὸ Νήριτον ἐκεῖνον  
τὸ Ἰθακήσιον, Γρηγόριος Νύσσης, ἐπιστ. XX (Pasquali, σ. 69,  
20 - 23).

β') **Μηλέα - ὄγχνη** (η 115 - 116)

Οὐκ εἶδεν Ὅμηρος τὴν ἐνταῦθα μελέαν καὶ ἀγλαόκαρπον... οὐκ  
εἶδε τὴν ὄγχνην λευκοτέραν τοῦ νεοξέστου ἐλέφαντος, Γρηγόριος  
Νύσσης, ἐπιστ. XX (Pasquali, σ. 70, 21 - 24). — Ἐκθειάζω ἐκ τῆς  
μερικῆς παραφνάδος τὰ κλήματα καὶ τὰς κατὰ τὸν σοφώτατον Ὅμηρον ἀγλαο-  
τάτας μελέας, περσέας τε γλυκεράς ὑπεράγαμαί τε καὶ τέθηλα, Θεό-  
δωρος Λάσκαρις, ἐπιστ. CCXVII, σ. 273, 60 - 62 (Festa).

γ') **Κεστός Ἀφροδίτης** (Ξ 214 - 215)

Καὶ τί μέγα πεποιημέναι τὸν ἰμάντα ἐκείνον ἔφασκον, ἐν ᾧ φιλό-  
της καὶ ἕμερος καὶ τᾶλλα τὰ τούτων αἰσχίω, ὅτι τὸν πάνν πρὸς τὰ τοιαῦτα  
ῥάδιον Δία δυνατός γέγονε θέλξαι, Συμεῶν Μεταφραστῆς, ΕΒ  
153,8 - 11.

δ') **Πολυδάμνεια φάρμακα** (πρβλ. δ 227 - 230)

Ἐλένη μὲν οὖν τὸ λαθικηδὲς φάρμακον Πολύδαμνα πόρεν  
Θῶνος παράκοιτις· σοὶ δὲ τίς τὸ ἀνταρόν δέδωκεν... Συνέσιος Κυρή-  
νης, ἐπιστ. ρμς', ΕΓ σ. 730. — Μύθους ὄντως ἡγούμην λωτόν τε τὸν  
θρυλλούμενον... καὶ πολυδάμνεια φάρμακα, Ἴω. Τζέτζης,  
ἐπιστ. η' (Pressel, σσ. 10 - 11).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ